

Ягодзінська А. С., аспірантка другого року навчання кафедри економіки підприємств, Миколаївський національний аграрний університет, Миколаїв, Україна

ORCID ID: 0000-0002-1548-5800

e-mail: aalbeschenko@gmail.com

Раціональне використання земельних ресурсів у процесі виробництва органічної продукції

Анотація. Національні інтереси держави полягають у забезпеченні соціально-економічного розвитку, ґрунтованого на ефективному та раціональному використанні, охороні та відтворенні земельних ресурсів у процесі виробництва органічної продукції, а також збереженні здорового довкілля. Це зумовлює актуальність узгодження національної політики у сфері реорганізації, модернізації та розвитку секторів економіки, у сфері надання послуг з політикою заходів щодо охорони навколишнього середовища, раціонального використання ресурсів, збереження здоров'я населення, формування та використання механізмів щодо розв'язання цих проблем з урахуванням кон'юнктури та законів ринкової економіки. Досліджено процес виробництва сільськогосподарської продукції з урахуванням екологічних чинників. Обґрунтовано значущість показників якості ґрунтів, а також їх вплив на землекористування сільськогосподарських підприємств для виробництва органічної продукції. Рекомендовано оптимальну екологічну стратегію для більшості сільськогосподарських підприємств України. Розглянуто процеси розвитку органічних харчових продуктів в Україні, а також висвітлено суть та значення поняття «органічна продукція». Доведено доцільність органічного виробництва та розглянуто чинники впливу органічної продукції на суспільство. Запропоновано ефективний спосіб покращення стану ґрунтів та земель, збільшення їх родючості в подальшій перспективі. Установлено важливість сівозмін для покращення ефективності та родючості земельно-ресурсного потенціалу України.

Ключові слова: органічна продукція; органічне виробництво; продовольча безпека; сівозмін; спеціальні сировинні зони; земельно-ресурсний потенціал; якість ґрунтів.

Iagodzinska Anna, Graduate Student of the Second Year of Study of the Department of Enterprise Economics, Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv, Ukraine

Rational Use of Land Resources in the Production of Organic Products

Abstract. The national interests of the state are to ensure socio-economic development based on the efficient and rational use, protection and reproduction of land resources in the production of organic products, as well as maintaining a healthy environment. This determines the urgency of harmonizing national policies in the field of reorganization, modernization and development sectors of the economy, and in the provision of services with policies on environmental protection, rational use of natural resources, public health, the formation and use of mechanisms to address these problems, taking into account the situation and the laws of a market economy.

This article examines the process of agricultural production taking into account environmental factors and ensuring the rational use of land resources. The importance of soil quality indicators, as well as their impact on land use of agricultural enterprises for the production of organic products is substantiated. The optimal ecological strategy is recommended for most agricultural enterprises of Ukraine. The processes of development of organic food products in Ukraine were considered, as well as the essence and meaning of the concept of "organic products". The expediency of organic production is proved and the factors of influence of organic products on society are considered. An effective way to improve the condition of soils and lands, increase their fertility in the future. The importance of crop rotations for improving the efficiency and fertility of land resources of Ukraine has been established.

Purpose. Creating a market for organic products and proposals for the rational use of land resources.

Results. The essence and concept of organic products are revealed. The process of agricultural production is studied taking into account environmental factors and ensuring the rational use of land resources. The importance of soil quality indicators, as well as their impact on land use of agricultural enterprises for the production of organic products is substantiated. The optimal ecological strategy is recommended for most agricultural enterprises of Ukraine. The expediency of organic production is proved and the factors of influence of organic products on society are considered. Proposals for improving the efficiency of land use, improving the condition of soils and lands, increasing their fertility in the future. The national interests of the state are revealed, which are to ensure socio-economic development based on efficient and rational use, protection and reproduction of land resources in the process of organic production, as well as maintaining a healthy environment.

Conclusions. The urgency of creating a market for organic products and improving the efficiency of land use and creating sustainable systems of organic production that contribute to the preservation of ecosystems and gradually improve soil quality, which is an integral part of environmental and economic policy, which ensures rational use, protection and management of land resources, is important. In this context, the organization of rational and efficient land use includes creating the best conditions for organic production, reproduction and protection of soil fertility, increasing its role in agricultural production, scientifically sound interaction of soils with other natural factors, ensuring the development of the most complete and correct criteria, methods and techniques.

Scientifically substantiated alternation of crops and vapors in time and territory or only in time (rotation) in advance according to a defined plan, and is accompanied by an appropriate tillage system. Thanks to the crop rotation system - a systematic increase in yield, provides the largest production of agricultural products per unit area with the lowest financial costs and labor, and ensures the rational use of land resources in the production of organic products.

Keywords: soil quality; organic products; organic production; agricultural enterprises; strategy of organic production development; crop rotation.

JEL Classification: D13, L16, O13, Q24.

Постановка проблеми. Здоровий спосіб життя, підвищення екологічної обізнаності населення та низка екологічних факторів створили важливі передумови для розвитку ринку органічної продукції в Україні. Внутрішні ринки України, наповнені неякісними товарами, спонукають споживачів купувати органічні продукти як альтернативу традиційним. Інтерес споживачів до органічних продуктів підтверджується останніми соціологічними дослідженнями.

На створення ринку органічної продукції в Україні впливають внутрішні та зовнішні фактори. Внутрішні фактори визначають зростання попиту на безпечну та здорову їжу зі зростанням рівня життя. Зовнішні фактори зумовлені динамічним зростанням світового ринку органічної продукції та зацікавленістю міжнародної спільноти до потенційних виробників такої продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями організації та виробництва сільськогосподарської продукції, використання земельних ресурсів, їх захисту від деградаційних процесів в умовах трансформації земельних відносин присвячені наукові праці таких вчених: І. Бистрякова, В. Будзяка, О. Вишневської, С. Дорогунцова, В. Другак, О. Котикової, Я. Ковалюк, Д. Крисанова, П. Саблука, А. Мірошніченка, Н. Потриваєвої, А. Третьяка, Ю. Туниці, М. Федорова та інших.

Наукові дослідження за останні роки свідчать про погіршення стану навколишнього середовища та здоров'я людини. Рішенням цієї проблеми є виробництво та пропозиція органічної сільськогосподарської продукції.

Стаття розкриває важливість створення ринку органічної продукції в умовах раціонального використання земельних ресурсів.

Для оцінки можливостей виробництва органічної продукції сільськогосподарськими підприємствами проаналізуємо виробничі потужності для вирощування органічної продукції. Зазначимо, що для виробництва сировини, придатної для виготовлення органічних продуктів харчування, нормативні значення критеріїв і показників якості ґрунтів не повинні перевищувати значень, встановлених експериментальним шляхом, і відповідати спеціальним сировинним зонам.

Найважливішим етапом при виробленні ефективної стратегії використання земель сільськогосподарського призначення є аналіз, у процесі якого необхідно відобразити реальну оцінку власних ресурсів [2].

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є обґрунтування важливості створення ринку органічної продукції та представлення пропозицій щодо раціонального використання земельних ресурсів у розрізі галузей сільського господарства України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Органічна продукція – це продукція сільського господарства, виготовлена згідно зі встановленими стандартами, які передбачають мінімізацію використання пестицидів, синтетичних та мінеральних добрив.

Застосування терміну «органічна продукція» є актуальним, коли йдеться про виробництво екологічно безпечної продукції без застосування на всіх стадіях життєвого циклу продукції синтезованих мінеральних добрив, інших добавок та генетично модифікованих організмів [3].

Неефективна агропромислова політика в Україні призвела до того, що Україна займає перше місце в Європі за рівнем інтенсивності деградації сільськогосподарських земель.

Доцільність впровадження органічного виробництва в Україні доведена результатами багаторічних досліджень і викликана необхідністю:

- відтворення родючості ґрунтів і збереження навколишнього середовища;
- підвищення ефективності та прибутковості сільгоспвиробництва;
- забезпечення споживчого ринку здоровою якісною продукцією;
- зміцнення експортного потенціалу держави;
- поліпшення іміджу України як виробника та експортера високоякісної органічної продукції;
- забезпечення ефективної продовольчої безпеки в Україні;
- підвищення рівня життя громадян держави.

В Україні відбувається вимушений перехід на органічне землеробство з порушенням базових його принципів: дотримання сівозмін, ґрунтозахисних технологій та обробітку ґрунту. За таких умов відбувається виснаження ґрунтів, погіршується родючість землі, зменшується продуктивність агроєкосистем і погіршується якість продукції [10].

Відповідність сільськогосподарських угідь вимогам спеціальних зон сировини на регіональному або місцевому рівні визначається відповідно до критеріїв та стандартів, затверджених нормативними та правовими актами.

Спеціальні сировинні зони – це регіони, що відповідають умовам виробничого процесу продукції рослинництва й тваринництва, придатної для

виготовлення продуктів дитячого та дієтичного харчування [8].

Сільськогосподарські угіддя поділяють на наступні класи відповідності [8]:

– угіддя сільськогосподарського призначення, екологічний стан яких забезпечує отримання високоякісної сільськогосподарської сировини для виробництва продуктів харчування;

– угіддя, на яких неможливо одержати сировину, придатну для виробництва продуктів харчування.

Вважаємо, що оцінювання ґрунту за показником його впливу на продуктивність рослин є недостатнім.

Якісний (здоровий) ґрунт повинен (поряд із забезпеченням продуктивної складової) зберігати якість навколишнього середовища і не загрожувати здоров'ю людей [4].

Сучасне інтенсивне аграрне виробництво нехтує величезними витратами вичерпних енергоресурсів, стрімко знищує біологічне різноманіття складу ґрунту через застосування пестицидів і мінеральних добрив, що призводить до щорічних втрат 10-15 млн га земель сільськогосподарського призначення на планеті. Вміст гумусу в землях сільськогосподарського призначення України зменшився вдвічі за останні 10 років, а рівень ерозії ґрунтів у деяких районах України відповідає значенню екологічної катастрофи [6]. Українські ґрунти вступили у критичний шоківий стан, пов'язаний із руйнуванням асоціацій мікробних груп оранкою. Застосування високотоксичних пестицидів та гербіцидів лише погіршує стан асоціативних груп у ґрунті та активно повертає його до стану «пустелі», тобто гірської породи, яка не пов'язана гумусом.

У сільському господарстві відбуваються зміни: фермери працюють над глобальною проблемою забезпечення достатнього харчування для дедалі більшої кількості населення, яке потребує здорової їжі. У найближчі десятиліття фермерам доведеться значно покращити кількість та якість власних культур. Однак екологічні обмеження можуть завадити їм.

Найважливішою умовою розв'язання цієї проблеми є використання нових підходів та технологій. Оскільки глобалізаційні процеси значно розширили сферу сприйняття людської діяльності, життєва роль сільського господарства в цьому широкому масштабі (і зокрема роль фермерів) зростає. Всі глобальні проблеми, з якими ми стикаємося, – швидке зростання населення, голод, неправильне харчування, харчова незабезпеченість, – об'єднують фермерів з усього світу.

Особливу увагу необхідно приділити органічній і біодинамічній сертифікації виробництва, яка дає можливість значної більшості споживачів бути захищеними [5].

Основою відновлення родючості ґрунтів є екологічні фактори, пристосування землеробства до ґрунтово-кліматичних зон на основі закономірностей розвитку. Моніторинг родючості ґрунтів відображає стан родючості в умовах фактичних земельних

відносин, у разі відсутності реального державного контролю за зміною та якістю ґрунтів. Великий вплив на зниження показників родючості ґрунтів має відсутність сівозмін [7].

Сівозміна – це чергування сільськогосподарських культур щодо їх використання на території та у часі (або тільки у часі) за науково обґрунтованими нормативами та періодичністю.

Сівозміна забезпечує ефективне та раціональне використання земельних ресурсів та біологічного потенціалу рослин, добрив, техніки та трудового потенціалу. Вона створює сприятливі передумови для підвищення родючості ґрунту, для отримання стійких і високих врожаїв сільськогосподарських культур при найменших затратах праці та коштів на одиницю продукції, для ефективного захисту рослин від шкідників, хвороби, бур'янів, а ґрунту – від водної та вітрової ерозії.

Насичення сівозміни мінімальною кількістю культур веде до виснаження ґрунтів, що веде до втрат та зменшення показників врожайності сільськогосподарських культур, погіршення якості продукції, зниження економічної ефективності галузі та її розвитку.

Причинами ґрунтової є:

– нестача мікроелементів, порушення сольового балансу ґрунту, зокрема за рахунок надмірного або невідповідного внесення добрив;

– порушення структури властивостей ґрунту;

– розвиток факторів, що спричиняють захворювання рослин;

– розвиток груп мікрофлори ґрунту, що шкодять іншим групам;

– інтенсивне розмноження шкідників;

– надмірне розмноження бур'янів;

– збільшення рівня токсичних речовин у ґрунтах.

Найбільшим ефективним заходом охорони земельних ресурсів залишається сівозміна, основна мета якої – збереження родючості ґрунтів та захист їх від деградації. Зміна призначення земель у процесі зміни напряму господарської діяльності привів до порушення сівозмін, що негативно відображається на властивості родючості ґрунтів.

Дотримання регіональних науково обґрунтованих сівозмін з технологічними заходами може забезпечити підвищення родючості земель на 35-45 %, забезпечивши при цьому процес відтворення родючості ґрунтів та охорону навколишнього середовища. Ці процеси є базисом та основою реалізації проєктів землеустрою, що забезпечують обґрунтованість сівозмін та впорядкування земельних ресурсів. Всі вищевказані фактори забезпечують та підвищують економічну ефективність ведення сільськогосподарської діяльності, раціональне використання земельних ресурсів створення збалансованого екологічного природного середовища.

Висновки. Обґрунтовано, що створення ринку органічної продукції та підвищення ефективності

використання земель сприяють збереженню економічної політики країни, яка забезпечує екологічних систем та поступово покращують якість раціональне використання, охорону та управління ґрунтів, що є невід'ємною частиною екологічної та земельними ресурсами.

Література:

1. Антоненко А. С., Писаренко В. В., Лук'яненко Т. В. Формування ринку екологічно безпечної продукції при органічному землеробстві. *Економіка АПК*. 2010. № 12. С. 75-79.
2. Кустовська О. В., Полібін С. Ю. Елементи екологічного обґрунтування організації території сільськогосподарського землекористування. *Інноваційна економіка*. 2013. № 6 (44). С. 167-170.
3. Кустовська О. В. Організація території сільськогосподарських підприємств на засадах створення еколого-безпечних агро екосистем : монографія. Київ : ТОВ «ДІА», 2010. 112 с.
4. Мельничук Д. та ін. Якість ґрунтів та сучасні стратегії удобрення. Київ : Арістей, 2017. 487 с.
5. Дієсперов В. С. Економіка сільськогосподарської праці. *Економіка АПК*. 2016. № 6. С. 110-117.
6. Назаренко М. Земля і екологія: органічне земледілля в Україні – способно накормить весь мир. *Політика і деньги*. URL: <http://politdengi.com.ua/analitica/47041.html>.
7. Про стан родючості ґрунтів України: Національна доповідь. Київ, 2010. 112 с. URL: http://www.iogu.gov.ua/wp-content/uploads/2013/07/stan_gruntiv.pdf.
8. Писаренко П. В., Чайка Т. О. Якість ґрунтів в органічному землеробстві. *Дім, сад, город*. 2014. № 9. С. 22-23.
9. Полібін С. Ю. Організація території сільськогосподарського землекористування (на прикладі території ВП НУБіП України «Великоснітинське навчально-дослідне господарство ім. О.В. Музиченка» Фастівського району Київської області : автореферат магістерської роботи. Київ : НУБіП України, 2013. 15 с.
10. Шувар А. І., Мазур І. Б., Назар М. Ю., Шувар Б. І. Біологізація землеробства – невід'ємна складова продовольчої і екологічної безпеки України. URL: http://www.rusnauka.com/NPM_2006/Agricole/3_shuvar%20i.a.doc.htm.
11. Ilchuk M. M., Konoval I. A., Radko V. I., Yevtushenko V. D. Competitiveness of cattle breeding products increase. Vienna, Austria : East West, 2017. 294 p.

References:

1. Antonets', A. S., Pysarenko, V. V. & Luk'ianenko, T. V. (2010). *Formuvannia rynku ekolohichno bezpechnoi produktsii pry orhanichnomu zemlerobstvi* [Formation of the market of ecologically safe production at organic agriculture]. *Ekonomika APK*, 12, 75-79 [in Ukrainian].
2. Kustov's'ka, O. V. & Polibin, S. Yu. (2013). *Elementy ekolohichnoho obgruntuvannia orhanizatsii terytorii sil's'kohospodars'koho zemlekorystuvannia* [Elements of ecological substantiation of the organization of the territory of agricultural land use]. *Innovatsijna ekonomika*, 6 (44), 167-170 [in Ukrainian].
3. Kustov's'ka, O. V. (2010). *Orhanizatsiia terytorii sil's'kohospodars'kykh pidpriemstv na zasadakh stvorennia ekoloho-bezpechnykh ahro ekosystem* [Organization of the territory of agricultural enterprises on the basis of creation of ecologically safe agroecosystems] monohrafiia]. *DIA* [in Ukrainian].
4. Melnichuk, D., Melnikov, M., Hoffman, J., Bohme, M. & Gorodnyy M. (2017). *Yakist' hruntiv ta suchasni stratehii udobrennia* [Soil quality and modern fertilization strategies]. *Aristej* [in Ukrainian].
5. Diiesperov, V. S. (2016) *Ekonomika silskogospodarskoyi praci* [Agricultural labour economy]. *Ekonomika APK*, 6, 110-117 [in Ukrainian].
6. Nazarenko, M. (2012, December 25). *Zemlia y ekolohiya: orhanycheskoe zemledelye v Ukrayne – sposobno nakormyt' ves' myr* [Land and ecology: organic farming in Ukraine is able to feed the whole world]. *Polytyka y den'hy*. <http://politdengi.com.ua/analitica/47041.html>. [in Russian].
7. Baliuk, S. A., Medvediev, V. V., Tarariko, O. H., Hrekov, V. O. & Balaiev, A. D. (2010) *Pro stan rodyuchosti gruntiv Ukrayini: Nacionalna dopovid* [State of soil fertility Ukraine: National Report]. http://www.iogu.gov.ua/wp-content/uploads/2013/07/stan_gruntiv.pdf [in Ukrainian].
8. Pysarenko, P. V. & Chajka, T. O. *Yakist' gruntiv v orhanichnomu zemlerobstvi* [Soil quality in organic farming]. *Dim, sad, horod*, 9, 22-23. [in Ukrainian].
9. Polibin, S. Yu. (2013). *Orhanizatsiia terytorii sil's'kohospodars'koho zemlekorystuvannia (na prykladi terytorii VP NUBiP Ukrainy «Velykosnityns'kenavchal'no-doslidne gospodarstvo im. O. V. Muzychenka» Fastivs'koho rajonu Kyivs'koi oblasti* [Organization of the territory of agricultural land use (on the example of the territory of VP NUBiP of Ukraine "Velykosnitynsky educational and research farm named after OV Muzychenko" of Fastiv district of Kyiv region)]. *NUBiP Ukrainy* [in Ukrainian].
10. Shuvar, A. I., Mazur, I. B., Nazar, M. Yu. & Shuvar, B. I. (2006). *Biolohizatsiia zemlerobstva – nevid'iemna skladova prodovol'choi i ekolohichnoi bezpeky Ukrainy* [Biologization of agriculture is an integral part of food and environmental security of Ukraine]. http://www.rusnauka.com/NPM_2006/Agricole/3_shuvar%20i.a.doc.htm. [in Ukrainian].
11. Ilchuk, M. M., Konoval, I. A., Radko, V. I. & Yevtushenko, V. D. (2017) *Competitiveness of cattle breeding products increase*. East West. [in English].

